

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кафедра педагогіки та психології факультет № 3

ПРОГРАМА

навчальної дисципліни «**КРИМІНАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ**»
вибіркова компонента
освітньої програми другого (*магістерського*) рівня вищої освіти
053 «Психологія» (магістр психології)

Харків 2022

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 22.12.2022 № 12

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету №3
Протокол від 21.12.2022 № 13

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 21.12.2022 № 12

Розглянуто на засіданні кафедри педагогіки та психології
(Протокол від 08.12.2022 № 22)

Розробники:

Доцент кафедри педагогіки та психології факультету №3 ХНУВС,
кандидат психологічних наук, доцент –Макаренко П.В.

Рецензенти:

Начальник кафедри психології та педагогіки гуманітарного факультету
Національної академії Національної гвардії України, кандидат психологічних
наук, доцент – Ларіонов С.О.;

Професор кафедри педагогіки та психології факультету № 3 ХНУВС,
доктор психологічних наук, професор – Мілорадова Н.Е.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма вибіркової навчальної дисципліни складена відповідно до освітньої програми другого рівня вищої освіти підготовки магістрів за спеціальністю 053 «Психологія» (магістр психології)

Предметом вивчення навчальної дисципліни є психологічні закономірності виникнення і динаміки протиправних установок, мотивів учинення злочинів, психологічних особливостей злочинної поведінки; психологія формування злочинних груп, конкретні чинники та умови, що сприяють груповим злочинним проявам; форми і способи діяльності щодо попередження асоціальних тенденцій, корекції причин та умов формування антисуспільних орієнтацій об'єктів професійної діяльності (особи, групи, натовпу тощо).

Міждисциплінарні зв'язки: вивчення кримінальної психології передбачає використання знань із юридичної, соціальної, вікової та інших галузей психології, а також з кримінального права і процесу, криміналістики, кримінології та судової психіатрії тощо.

Програма навчальної дисципліни складається з таких тем:

1. Кримінальна психологія у системі знань психології та правознавства.
2. Правова соціалізація особистості.
3. Психологія злочинної поведінки.
4. Психологія особистості злочинця.
5. Психологія злочинних груп.
6. Кримінально-психологічна характеристика масовидної поведінки.
7. Соціально-психологічні особливості злочинної поведінки неповнолітніх.
8. Психологічні аспекти організованої злочинності.
9. Судово-психологічна експертиза.
10. Пенітенціарна психологія. Психологія засудженого.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Кримінальна психологія» є допомогти здобувачам вищої освіти зрозуміти причини, психологічні механізми та закономірності, що спонукають особу до вчинення злочинів, виявити її мотивацію; зорієнтувати майбутніх фахівців про запобіжні заходи щодо попередження злочинів для вирішення професійних завдань працівниками поліції.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Кримінальна психологія» є:

- підготувати висококваліфікованого фахівця, інформованого щодо психологічних закономірностей формування злочинної поведінки, злочинного середовища та особливостей його функціонування;
- вивчення психологічних (соціально-психологічних, індивідуально-психологічних, психофізіологічних) детермінант злочинної активності;
- аналіз психологічної структури злочину, окремих його стадій і видів;

- з'ясування психологічних характеристик та особливостей суб'єкта злочину (особистості й групи);
- вивчення психології злочинних співтовариств;
- психологічне вивчення злочинності як масового соціального явища;
- психологічне забезпечення діяльності із загальної та професійної (спеціальної) профілактики та припинення злочинності.

1.3. Згідно з освітньою програмою здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

- предмет завдання та історію розвитку кримінальної психології;
- проблеми правової соціалізації особистості, фактори і умови формування правосвідомості і причини її деформації;
- психологічні причини злочинної поведінки
- класифікацію причин та умов злочинності;
- класифікацію та психологічні особливості різновидів організованої злочинності;
- види та детермінанти латентної злочинності;
- соціально-психологічні основи діяльності й спілкування людини;
- психологічні аспекти криміналізації особистості, механізми злочинної поведінки і особистості злочинця;
- ознаки та структуру кримінальної субкультури;
- закономірності організації спілкування у середовищі злочинців;
- психологічні закономірності пенітенціарної діяльності, що сприяють корекції поведінки правопорушників.

вміти:

- вільно володіти понятійним апаратом кримінальної психології та використовувати психологічні знання у системі «людина– право»;
- здійснювати психологічний аналіз суб'єктів правовідносин, у тому числі учасників кримінального процесу, та складати їх психологічний портрет згідно професійного інтересу;
- вирішувати психологічні проблеми та завдання, що виникають у професійній діяльності працівника поліції.

1.4. Форма підсумкового контролю (залік).

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 120 годин / 4,0 кредити ECTS.

1.5. Програмні компетентності:

Програмні компетентності, які формуються при вивченні навчальної дисципліни:	
Інтегральна компетентність	Здатність вирішувати складні завдання у процесі навчання та професійної діяльності у галузі психології, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій і характеризується комплексністю та невизначеністю умов і вимог.

Загальні компетентності (ЗК)	ЗК-1	Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях
Спеціальні компетентності (СК)	СК-2	Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження з елементами наукової новизни та/або практичної значущості.
	СК-3	Здатність обирати і застосовувати валідні та надійні методи наукового дослідження та/або доказові методи і техніки практичної діяльності.
	СК-6	Здатність ефективно взаємодіяти з колегами в моно- та мультидисциплінарних командах..
	СК-9	Здатність дотримуватися у фаховій діяльності норм професійної етики та керуватися загальнолюдськими цінностями.

2. Короткий опис змісту навчальної дисципліни

Тема №1. Кримінальна психологія у системі знань психології та правознавства.

Предмет і пріоритетні завдання кримінальної психології. Зв'язок кримінальної психології з іншими науками. Історія розвитку кримінальної психології. Методи кримінальної психології.

Тема №2. Правова соціалізація особистості.

Особистість і правова свідомість. Соціально-регулятивна сутність права. Соціалізація, її напрями й типи. Поняття правової соціалізації та її зміст. Шляхи засвоєння правових норм і цінностей. Правова соціалізація і десоціалізація особистості (дефекти правової соціалізації). Психологічні компоненти й основні функції правосвідомості. Психологічні особливості законослухняної та протиправної поведінки особистості.

Тема №3. Психологія злочинної поведінки.

Злочин як різновид поведінки людини. Структурно-психологічний аналіз злочинної дії. Потреба, мотив, мета та результат злочинного діяння. Вибір способу вчинення злочину. Психологічні аспекти насильства та агресії.

Тема №4. Психологія особистості злочинця.

Поняття особистості злочинця. Соціально-психологічні підходи до проблеми вивчення особистості злочинця та злочинної поведінки. Психологічна структура особистості злочинця. Види спрямованості особистості злочинця. Класифікації та типології особистості злочинців. Особливості особистості насильницьких злочинців. Психологічні особливості неповнолітніх правопорушників.

Тема №5. Психологія злочинних груп.

Психологічна характеристика злочинної групи. Організовані злочинні групи та їх класифікації. Кримінальна субкультура та її основні елементи. Заходи профілактики і протидії втягнення неповнолітніх у злочинні групи.

Тема №6. Кримінально-психологічна характеристика масовидної поведінки.

Специфіка та основні види масовидних форм активності громадян. Кримінально-психологічна характеристика чинників, що впливають на формування агресивного натовпу. Склад агресивного та злочинного натовпу та основні етапи його розвитку. Заходи соціально-психологічного впливу на поведінку натовпу.

Тема №7. Соціально-психологічні особливості злочинної поведінки неповнолітніх.

Психологічні особливості неповнолітніх правопорушників. Загальна психологічна характеристика детермінант та умов девіантної поведінки неповнолітніх. Психологічні аспекти профілактики правопорушень неповнолітніх.

Тема №8. Психологічні аспекти організованої злочинності.

Соціально-психологічні аспекти організованої злочинності. Мета діяльності та види протиправної діяльності злочинних об'єднань. Засоби і

прийоми злочинних дій, що ґрунтуються на злочинно-професійному досвіді.

Тема №9. Судово-психологічна експертиза.

Сутність, структура, умови призначення судово-психологічної експертизи. Види судових експертиз. Судово-психологічна експертиза неповнолітніх обвинувачуваних. Судово-психологічна експертиза особливих емоційних станів особистості.

Тема №10. Пенітенціарна психологія. Психологія засудженого.

Сутність пенітенціарної психології. Соціально-психологічна адаптація засудженого. Основні напрями досліджень у галузі пенітенціарної психології. Методи впливу на особу засудженого в установах виконання покарань. Колективи засуджених та їх психологічна характеристика. Вплив соціальної ізоляції на особу. Психологічні основи ресоціалізації засуджених.

3. Рекомендована література

Основна:

1. Бочелюк В. Й. Юридична психологія. Навч. посіб./ В. Й. Бочелюк – К.: Центр навчальної літератури, 2017. – 334 с.
2. Бочелюк В. Й. Кримінально-виконавча психологія / В. Й. Бочелюк, Т. А. Денисова. – Х.: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. – 630 с.
3. Будіянський М. Ф. Кримінальна психологія. Навчальний посібник / М. Ф. Будіянський. – К.: Фенікс, 2011. – 382 с.
4. Дэвид Кантер. Криминальная психология, пер. с англ. / Дэвид Кантер. – Х.: Гуманитарный центр, 2021. – 368 с.
5. Кацавець Р. С. Кримінальна психологія: Навчальний посібник. – К.: Алерта, 2018. – 122 с.
6. Кацавець Р. С. Кримінальна психологія: Навчальний посібник. Вид. 2-ге, допов. Київ: Алерта, 2022. 152 с.
7. Основи загальної та юридичної психології: Курс лекцій. Навч. посібн. / Н.Р. Бобечко, В.П. Бойко, І.В. Жолнович, І.І. Когутич; за ред. В.Т. Нора. К.: Алерта ; ЦУ Л, 2011. 224 с.
8. Професійно-психологічна підготовка працівників слідчих підрозділів : навч. посіб. / І.В. Жданова, П.В. Макаренко, Н.Е. Мілорадова та ін. ; за заг. ред. І.В. Жданової ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2014. 516 с.
9. Юридична психологія : підручник / за заг. редакцією О.М. Бандурки; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Майдан, 2018. 684 с.
10. Юридична психологія в Україні: здобутки та перспективи: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 24 квіт. 2015 р.). К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. 252 с.
11. Максименко С.Д., Медведєв В.С. Юридична психологія : підручник. Київ : ВД "Слово", 2018.
12. Юридична психологія : підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – 3-тє вид., перероб. і допов. – Харків: Право, 2019. – 285с.

Допоміжна

1. Жерж Н. А. Пошуковий портрет злочинця: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2014. №2 (65). С. 172-179.
2. Завойська О. Ю., Мачинська Н. І. Психологічні механізми учинення злочину. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 104-114.
3. Землянська О.В. Особистість та методи її дослідження при проведенні судово-психологічної експертизи : монографія. Х. : ХНУВС, 2007. 243 с.
4. Злочинність неповнолітніх: причини, наслідки та шляхи запобігання : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / С.І. Яковенко, Н.Ю. Максимова, Л.І. Мороз, Л.А. Мороз. К. : Вид. Паливода А.В., 2006. 260 с.
5. Кастарнов Д. Б. Поняття «особа підозрюваного (обвинуваченого)» в кримінальному судочинстві. *Юридична наука*. 2014. № 4 С. 15-23.
6. Крикушенко О. Г. Поняття та основний зміст сучасної субкультури засуджених у місцях позбавлення волі. *Форум права*. 2014. №3. С. 155-159.
7. Лук'янчиков Б. Є. Лук'янчиков Є. Д. Законодавче регулювання ідентифікації об'єктів за слідами пам'яті. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. №1. С. 88- 93.
8. Максимова Н.Ю. Психологія девіантної поведінки : навч. посібник. К. : Либідь, 2011. 520 с.
9. Михайлишин У.Б. Особливості емоційних станів неповнолітніх з делінквентними формами поведінки: монографія. – К.: ФОП О.С. Ліпкан, 2013. – 224 с.
10. Медведєв В.С. Кримінально-психологічна характеристика умисного серійного вбивці / Медведєв В.С., Левенець О.А. // *Юридична психологія*. – Випуск №1 (18). – 2016. – С. 151-160.
11. Медведєв В.С. Психологія злочинної діяльності.: навч. посіб. / В.С. Медведєв - К., 2012.
12. Новгородський Р. Корекційно-виховна робота в пенітенціарній установі для неповнолітніх (з досвіду прилуцької виховної колонії). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2013. № 1(7). С. 77-79.
13. Новікова К. М. Психологічні особливості злочинця з насильницькою спрямованістю. *Юридична психологія*. 2015. № 1. С. 198-206.
14. Попович О. В. Соціально-психологічна характеристика особистості злочинця. *Часопис Київського університету права*. 2012. №2. С. 313-316.
15. Рущенко І.П. Соціологія злочинності. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2001. 370 с.

4. Засоби оцінювання здобувачів вищої освіти

Контрольні питання, що виносяться на підсумковий контроль (залік)

1. Предмет і пріоритетні завдання кримінальної психології.
2. Зв'язок кримінальної психології з іншими науками.

3. Історія розвитку кримінальної психології.
4. Методи кримінальної психології.
5. Правова соціалізація особистості.
6. Соціалізація, її напрями, типи.
7. Шляхи засвоєння правових норм і цінностей.
8. Правова соціалізація і десоціалізація особистості.
9. Структурно-психологічний аналіз злочинної дії.
10. Потреба, мотив, мета та результат злочинного діяння.
11. Способи вчинення злочину.
12. Соціально-психологічні підходи до проблеми вивчення особистості злочинця.
13. Психологічна структура особистості злочинця.
14. Класифікації та типології особистості злочинців.
15. Особливості різних видів злочинних груп.
16. Психологічна характеристика злочинної групи.
17. Організовані злочинні групи та їх класифікації.
18. Динамічні процеси, які відбуваються в злочинних групах.
19. Злочинні групи неповнолітніх.
20. Психологічні особливості неповнолітніх правопорушників.
21. Психологічна характеристика злочинної групи.
22. Структура злочинної групи.
23. Організовані злочинні групи та їх класифікації.
24. Кримінальна субкультура та її основні елементи.
25. Поняття стратифікації в кримінальній субкультурі.
26. Специфіка та основні види масовидних форм активності громадян.
27. Поняття натовпу та його види.
28. Кримінально-психологічна характеристика чинників, що впливають на формування агресивного натовпу.
29. Склад агресивного та злочинного натовпу.
30. Основні етапи розвитку агресивного та злочинного натовпу.
31. Заходи соціально-психологічного впливу на поведінку натовпу.
32. Психологічні аспекти організованої злочинності.
33. Види та мета протиправної діяльності.
34. Структура організованої злочинності.
35. Компоненти психологічної структури організованої злочинності.
36. Рівні професіоналізму учасників злочинної організації.
37. Загальна характеристика судово-психологічної експертизи.
38. Види судових експертиз.
39. Судово-психологічна експертиза особливих емоційних станів особистості.
40. Сутність пенітенціарної психології.
41. Основні напрями досліджень у галузі пенітенціарної психології.
42. Методи впливу на особу засудженого в установах виконання покарань.
43. Колективи засуджених та їх психологічна характеристика.
44. Вплив соціальної ізоляції на особу.
45. Психологічні основи ресоціалізації засуджених.